

Begeleiding alleenstaande minderjarige Oekraïense vluchtelingen handreiking voor professionals

Deze handreiking is bedoeld voor organisaties die te maken krijgen met alleenstaande minderjarige vluchtelingen uit de Oekraïne. Nidos beschrijft in deze handreiking aandachtspunten en aanbevelingen die belangrijk zijn bij de opvang en begeleiding van deze kinderen. Deze zijn gebaseerd op de expertise die wij als landelijke voogdij-instelling hebben opgebouwd in het werken met kinderen die gevlucht zijn uit een oorlogsgebied en die zonder ouders in Nederland verblijven. Veel van deze kinderen zijn in het gezelschap van een bekende of familielid.

Essentieel is het uitgangspunt dat er niets mis is met deze kinderen maar dat zij zich bevinden in zeer bijzondere omstandigheden. De meeste vluchtelingenkinderen zijn in staat de draad van het leven in Nederland goed op te pakken en op natuurlijke wijze te herstellen van alle nare ervaringen die zij hebben meegemaakt mits een aantal aandachtspunten in de opvang en begeleiding van deze kinderen in acht worden genomen. Het kind moet vooral (weer) kind kunnen en mogen zijn en dit moet goed gefaciliteerd worden in de opvang en de begeleiding.

Amv's uit Oekraïense families

De kinderen die uit de Oekraïne in Nederland aankomen, zijn recent blootgesteld aan een oorlogssituatie en hebben (vaak halsoverkop) hun vertrouwde omgeving moeten verlaten. Hierbij hebben ze hun huis, familie, vrienden, school, speelgoed, huisdieren, burens en alles achter moeten laten. Ook dagelijkse gewoontes en routines horen daarbij. Denk aan bijvoorbeeld het eten dat de kinderen gewend zijn, sport die ze beoefenden, uitstapjes die er gemaakt werden in het weekend en kerkbezoek.

De beslissing van ouders om hun kind(eren) het land uit te laten gaan zonder henzelf, door ze mee te geven aan een bekende of familielid, is over het algemeen een weloverwogen beslissing. Echter maken oorlogsomstandigheden het in veel gevallen niet mogelijk om een dergelijke beslissing weloverwogen te nemen. Ouders nemen vaak onder de hoge druk van een levensbedreigende situatie een snelle beslissing. Acute noodzaak tot veiligheid van het kind is daarbij leidend. Op het moment dat zo'n besluit genomen wordt, is het voor ouders, kinderen en de begeleiders van de kinderen vaak moeilijk te overzien wat de gevolgen kunnen zijn. In veel gevallen is het de intentie dat ouders en kind z.s.m. mogelijk (binnen een paar weken) met elkaar herenigd worden, in dit geval in Oekraïne of elders. Dat de begeleider op lange termijn ook een belangrijke verantwoordelijke rol zou krijgen ten aanzien van de ondersteuning, opvoeding en begeleiding van het kind is vaak niet in het besluit meegenomen. Niet alle meereizende begeleiders zijn bereid, in staat of geschikt die rol op zich te nemen. Dit zal als aandachtspunt meegenomen moeten worden bij besluiten over de opvang en begeleiding van kinderen.

Voor veel kinderen is de vlucht zelf ook een hevige gebeurtenis geweest waarin ze veel nare dingen hebben gezien en veel stress hebben ervaren. Ook hebben ze op een zeker moment afscheid moeten nemen van hun ouders en zijn ze alleen of met bekenden of familie vertrokken. Dat zal in veel gevallen onverwachts of vrij abrupt gebeurd zijn en is het daarbij voor het kind niet duidelijk geweest of en wanneer het de ouders weer zal zien.

De Oekraïense amv's zullen bij aankomst in Nederland in eerste instantie blij zijn dat ze veilig zijn aangekomen. Veelal zal Nederland de bestemming zijn van hun tijdelijke thuis en een klein deel zal mogelijk doorreizen naar een andere bestemming. In tweede instantie is het ook spannend en stressvol voor de kinderen om zonder de vertrouwde omgeving van de eigen ouders/het gezin in een totaal nieuwe en onbekende omgeving te zijn. En dat terwijl de kinderen vaak veel zorgen hebben over het welbevinden van hun ouders, familie en bekenden in Oekraïne en over de situatie in hun land.

Opvang en begeleiding

De ervaring leert dat in de eerste fase van het opvangen van vluchtelingenkinderen, die uit oorlogsgebied komen, een aantal aandachtspunten in de opvang en begeleiding van belang zijn:

- **Rust:** de kinderen zijn vaak moe en hebben een aantal dagen van rust nodig.
- **Contact met ouders/ familie:** het is voor het kind belangrijk contact te hebben met zijn of haar ouders. Ook is het belangrijk dat begeleiders/ opvangouders /voogden contact onderhouden met ouders om af te stemmen over de begeleiding en opvoeding van het kind.
- **Herstel dagelijkse routine:** het is belangrijk dat de kinderen z.s.m. weer in een dagelijkse routine komen. Een goed dag en nacht ritme en het hebben van activiteiten overdag helpen de kinderen om te herstellen. Het is belangrijk om de routine zoveel mogelijk te laten aansluiten bij wat het kind thuis gewend was.
- **School:** kinderen moeten zo snel mogelijk weer naar school. Dit ligt in het verlengde van bovenstaande (dagelijkse routine).
- **Privacy:** het is belangrijk dat kinderen privacy ervaren op de plek waar ze verblijven. Het kind moet de mogelijkheid hebben zich terug te kunnen trekken.
- **Agency:** het kind/ de jongere moet de ruimte krijgen om zeggenschap te hebben over zichzelf en zijn/haar situatie. Dus leg het kind keuzes voor en betrek het bij beslissingen passend bij de leeftijd van het kind.

- **Geloof:** geloof en uiting ervan is een beschermende factor voor kinderen die uit een familie komen waar religie een belangrijke rol speelde.
- **Continuïteit in woonplek en continuïteit van begeleiding:** het is belangrijk dat het kind na alles wat het heeft meegemaakt kan 'landen' en settelen op een plek en dat het een vertrouwensband kan aangaan met significante volwassenen. Het is voor het kind belangrijk een thuisgevoel te hebben, ook al zal dit thuis maar tijdelijk zijn. Dit maakt het ook mogelijk voor een kind om een (nieuw) sociaal netwerk op te bouwen.
- **Contact met eigen taal en cultuur:** moet behouden blijven als belangrijk onderdeel van de identiteit van het kind. Aanbevolen is om te kijken hoe het kind in Nederland onderdeel kan zijn van de Oekraïense gemeenschap.

Het belang van contact met de ouders

Ondanks dat de ouders van de kinderen fysiek afwezig zijn, is het zowel voor het vluchtelingkind zelf als voor de ouders belangrijk ze bij de begeleiding van het kind te betrekken. Ouders kunnen de begeleiders in Nederland informeren over wie het kind is, wat voor het kind belangrijk is en wat het kind gewend is aan voeding, dagroutines, rituelen (voorlezen, bidden etc.) zodat de opvang en begeleiding daarbij goed aansluit. Het helpt het kind om te weten dat zijn of haar ouders instemmen met besluiten die genomen worden en dat ouders weten hoe het met hun kind gaat en kunnen meedenken over zaken die het kind in Nederland betreffen. Ook is het belangrijk dat ouders goed geïnformeerd worden over procedures etc. zodat het kind niet belast wordt met vragen van ouders hierover.

Vluchtelingkinderen ervaren vaak veel stress en hebben veel zorgen over hun ouders en familie. Het is voor begeleiders van het kind goed om dit te bespreken met ouders en samen te kijken hoe ouders en begeleiders hier het beste mee om kunnen gaan. Bijvoorbeeld over welke informatie er met het kind wordt gedeeld en op welke manier.

Er zullen kinderen zijn waarvan de ouders overleden of (tijdelijk) onvindbaar zijn. Ook dan is het belangrijk dat ouders toch een plek krijgen in het leven van het kind in Nederland. Begeleiders kunnen het kind bijvoorbeeld vragen naar wat de ouder er volgens het kind van zouden vinden of hoe de ouder iets zou hebben gedaan. Daarnaast is het goed het kind te laten vertellen over hoe zaken thuis gingen. Dit is troostend en steunend voor het kind. Er zullen ook kinderen zijn die uit een moeilijke thuissituatie komen. De groep amv's vormt immers een afspiegeling van de Oekraïense maatschappij in al haar diversiteit.

Trauma en veerkracht

De kinderen hebben veel nare dingen meegemaakt. Toch zijn kinderen veerkrachtig en zal het merendeel op natuurlijke wijze herstellen van de heftige gebeurtenissen zonder dat er extra hulpverlening noodzakelijk is. Dit heeft wel wat tijd nodig. Voor dat herstel is het belangrijk dat de hiervoor genoemde aandachtspunten/aanbevelingen met betrekking tot opvang en begeleiding in acht genomen worden. Het kind moet kunnen praten over wat het heeft meegemaakt maar alleen als het daar zelf behoefte aan heeft. Laat het kind dus weten bij wie het terecht kan. Het is voor de volwassenen rondom het kind belangrijk om te accepteren dat het kind er misschien niet over wil praten. Te veel vragen naar de heftige gebeurtenissen of er te veel over willen praten met het kind kan juist belastend zijn voor kinderen en het trauma triggeren en daarmee trauma herstel in de weg staan. Dagelijkse routine, veiligheid, schoolgang, sport, spel etc. helpen het kind herstellen.

Als na enige tijd blijkt dat het kind toch blijvende traumaklachten laat zien dan kan verwijzing naar passende hulp noodzakelijk zijn. Traumaklachten zijn o.a. slaapproblemen, nachtmerries, herbelevingen, concentratieproblemen, stemmingsproblemen en emotieregulatie problemen.

Kinderen uit Oekraïense tehuizen

In Oekraïne verblijven veel kinderen in 'weeshuizen', grote kindertehuizen waar vaak tientallen tot honderden kinderen verblijven.¹ Deze kinderen zijn over het algemeen geen wezen en hebben nog ouders/familie. Echter door sociale problemen en/of in verband met een beperking van het kind, zijn de kinderen uit huisgeplaatst en zijn hun ouders het gezag verloren. Over het algemeen verblijven kinderen na een uithuisplaatsing de rest van hun jeugd in een tehuis. Veelal tot ver na hun 18e verjaardag. Het land kent vele tehuizen. Dit stamt uit de communistische tijd toen ervan uit werd gegaan dat de overheid veelal een betere opvoeder zou zijn dan ouders zelf.

In de tehuizen werken mentoren die zich over het algemeen met veel toewijding ontfermen over de hen toegewezen kinderen. Feitelijk vormen zich vaak nieuwe familie-achtige systemen van één of twee mentoren en een groep kinderen (waaronder ook broers en zussen) die jarenlang, soms de hele jeugd van de kinderen, bij elkaar blijven. De kinderen hebben wanneer mogelijk ook nog contact met eigen familie en soms zijn er bezoekenregelingen. Er is in Oekraïne sprake van veel sociale maatschappelijke problematiek als gevolg van armoede en alcoholmisbruik. De mentoren zijn echt als vervangende ouders voor de kinderen. Het is dus in het belang van de kinderen om (juist) ten tijde van oorlog niet gescheiden te worden van deze hechtingsfiguren en van elkaar. Daarnaast is het belangrijk om scherp te zijn op eventuele misstanden die plaatsvinden tussen de mentoren en de kinderen. Gezien de kwetsbaarheid van deze kinderen valt er ook te verwachten dat er in sommige gevallen sprake kan zijn van misbruik en/of uitbuiting.

Risico's en zorgen met betrekking tot Oekraïense amv's

- Amv's zijn kwetsbaar voor mensenhandel, arbeidsuitbuiting en seksueel misbruik².
- Niet alle ogenschijnlijk positief betrokken volwassenen rondom amv's hebben goede bedoelingen met de kinderen. Dit geldt zowel voor begeleiders als voor opvangouders.
- Volwassenen die zich (telefonisch) melden als ouders van het kind vanuit Oekraïne of elders kunnen onderdeel zijn van een mensenhandel netwerk waar de begeleider van het kind ook onderdeel van uitmaakt. Deze mensen doen zich voor als ouders maar zijn het niet. Het is van belang om het contact van het kind met ouders en begeleiders te observeren om te zien of het kind gedrag vertoont dat bij een ouder/kind relatie hoort of dat het kind alleen sociaal wenselijk of angstig gedrag laat zien en er mogelijk sprake is van een situatie van mensenhandel.
- Plaatsing in Nederlandse opvanggezinnen dient met het oog op de kwetsbaarheid van de kinderen goed gemonitord te worden met betrekking tot veiligheid.

Deze handreiking is bedoeld voor organisaties die te maken krijgen met de begeleiding van alleenstaande minderjarige Oekraïense vluchtelingen.

Voor vragen kunt u contact met ons opnemen via: oeukraine@nidos.nl

¹ Note on Unaccompanied Children Fleeing From Ukraine, March 2022 (https://supportkind.org/wp-content/uploads/2022/03/Note-on-Unaccompanied-Children-Fleeing-from-Ukraine_Updated.pdf)

² M. Schippers (2017) *Kinderen Gevlucht en Alleen*, Nidos
www.missingchildreneurope.eu/children-in-migration/